

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Rurale gemeenschappen in de Civitas Cananefatium 50-300 na Christus

Bruin, J. de

Citation

Bruin, J. de. (2017, November 21). *Rurale gemeenschappen in de Civitas Cananefatium 50-300 na Christus*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/55810>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/55810>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/55810> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Bruin, J. de

Title: Rurale gemeenschappen in de Civitas Cananefatium 50-300 na Christus

Issue Date: 2017-11-21

Conclusies

In hoofdstuk 1 zijn verschillende concepten besproken die gebruikt worden om de veranderingsprocessen te verklaren die gedurende de Romeinse tijd binnen de plattelandssamenlevingen in grensgebieden van het Romeinse rijk optraden. Omdat de archeologische gegevens van de rurale vindplaatsen in het onderzoeksgebied het nauwelijks mogelijk maken het individu te identificeren, is uiteindelijk gekozen de rurale bewoning te bestuderen op het niveau van de gehele gemeenschap, die in de Romeinse tijd aangeduid werd met de benaming *Cananefates*. Hierbij is rekening gehouden met regionale verschillen. De vorming van deze gemeenschap en de veranderingen die binnen de groepsidentiteit plaatsvonden gedurende de eerste drie eeuwen van onze jaartelling, vormden het centrale thema van dit onderzoek, evenals de rol van de Romeinse staat in deze processen. In de voorafgaande hoofdstukken is een uitgebreide beschrijving gegeven van alle in het onderzoeksgebied aanwezige archeologische resten en de bewoningsgeschiedenis van het gebied, met als doel de interactie van de Cananefaatse groep(en) met de Romeins-militaire en stedelijke gemeenschappen te reconstrueren. Ten slotte richtte deze studie zich nog op de vraag in hoeverre de casestudy van de Cananefaten toegepast zou kunnen worden op andere gemeenschappen in de grenszones van het Romeinse rijk.

7.1 DE GEMEENSCHAP VAN DE CANANEFATES

De gegevens over de vorming van de Cananefaatse gemeenschap vóór het midden van de eerste eeuw zijn alleen overgeleverd via historische bronnen die lastig te interpreteren zijn. Hierdoor blijft de reconstructie van de vroegste geschiedenis van de *Cananefates* een sterk hypothetisch karakter houden. Het feit dat de geschreven bronnen veel eerder dan de archeologische gegevens berichten over de *Cananefates*, wijst er in ieder geval op dat de naam van de groep een Romeinse oorsprong heeft. Op basis van de archeologische gegevens wordt het onderzoeksgebied tussen 50 en 100 bevolkt door immigrerende groepen, die op basis van de verspreiding van enkele materiaalcategorieën in brede zin afkomstig zijn uit het West-Nederlandse kustgebied, met een nadruk op het gebied ten noorden van de Rijn. Ook

zijn er aanwijzingen voor relaties met het Romeinse leger, hoewel deze in de omgeving van de Rijnmonding duidelijker zijn dan in de rest van het gebied. In eerste instantie gaat het dus om een pluriforme groep mensen, die zich in het gebied vestigen tegelijkertijd met of met toestemming van het Romeinse leger.

Al snel na het stichten van de eerste nederzettingen ontwikkelt zich in het onderzoeksgebied een uniforme (materiële) cultuur, waarbij erfinrichting, huizenbouw en handgevoemd aardewerk, maar ook overeenkomstige patronen in voedselproductie, -bereiding en -consumptie, archeologisch waarneembare elementen vormen. Deze elementen kunnen gezien worden als de archeologische neerslag van een set symbolen waarmee de Cananefaatse *community* zijn groepsidentiteit vormgaf tijdens de inbeslissing van het gebied en waarmee men zich onderscheidde van andere groepen in het gebied, zoals de militaire gemeenschappen langs de Rijn of de (latere) proto-stedelijke gemeenschap in Voorburg, hoewel deze laatste in eerste instantie ook een rurale achtergrond had. De afwezigheid van monumentale grafmonumenten en andere ingrepen in het landschap wijzen op het ontbreken van een uitgesproken claim op het land door de lokale bevolking. Ook is op archeologisch gebied geen elite waarneembaar die als drager van een ‘Cananefaatse etnische identiteit’ beschouwd kan worden. Ondanks het feit dat de rituele focus op het eigen erf lag, wijzen de grote overeenkomsten in het archeologisch materiaal op een sterke onderlinge band tussen de verschillende rurale gemeenschappen en een reeks gedeelde rituele repertoires en opvattingen over hoe geleefd moest worden. De reden voor het ontstaan van deze eenvormige gemeenschap kan liggen in het feit dat door de aanwezigheid van een andere, externe en dominante factor (het Romeinse leger), de articulatie van de eigen, communale groepsidentiteit noodzakelijk werd geacht. Hoewel de primaire motor voor het ontwikkelen van de gelijkvormige rurale cultuur in de *civitas Cananefatium* dan wel het leger kan zijn geweest, zullen mechanismen als de uitwisseling van huwelijkspartners, de kleine afstanden tussen de nederzettingen, onderlinge uitwisselingsnetwerken en andere gelegenheden waarop meerdere personen met elkaar in contact kwamen, de concrete aanjagers voor de vorming van een tamelijk homogene cultuur hebben gevormd. Verder lijkt er sprake van een rurale maatschappij die was opgebouwd uit vrij autonome eenheden of lokale groepen die evenwel intensief met elkaar interacteerden. Er zijn echter weinig sporen gevonden van gemeenschappelijke activiteiten. Wat men deelde was een reeks van praktijken en opvattingen, maar die lijken niet van bovenaf door een elitegroep aangestuurd te zijn geweest.

Vanuit de Romeinse overheid wordt rond het midden van de tweede eeuw geïnvesteerd in de infrastructuur van het gebied. Tegelijkertijd is het aannemelijk dat de nederzetting in Voorburg tot *municipium* wordt verheven. Bovendien wordt het omliggende gebied verkaveld, met als doel de registratie van de lokale groepen en het heffen van belastingen. Deze maatregelen vinden plaats in het kader van een bestuurlijke reorganisatie en een (bewuste?)

poging tot verdere integratie van de rurale gemeenschappen in het Romeinse rijk en leiden tot significante veranderingen op het platteland. Zo neemt de stalruimte en daarmee de omvang van de woonstalboerderijen toe en verschijnen in sommige nederzettingen grote opslaggebouwen waarin oogstopbrengsten konden worden verzameld ten behoeve van de *annona*. In de rurale nederzettingen verdwijnt het handgevormde aardewerk ten faveure van geïmporteerd, op de draaischijf vervaardigd vaatwerk. Ook verschijnen voor het eerst monumentale graven in het gebied, zoals grafheuvels, waarmee de lokale gemeenschap een duidelijke claim legt op het land. Het woonstalhuis blijft echter in de meeste nederzettingen gehandhaafd. De korte periode waarin deze veranderingen zich voordoen en het feit dat het handgevormde aardewerk in alle nederzettingen in het gebied verdwijnt, wijzen op een sterk verbonden plattelandsgemeenschap. De Cananefaatse gemeenschap blijft dus, in de communale reactie op deze veranderingen, maar ook door het vasthouden aan de traditie van het woonstalhuis en de (hernieuwde?) claim op het land, duidelijk herkenbaar.

Aan het begin van de derde eeuw verdwijnt het woonstalhuis en worden in toenemende mate gebouwen in vakwerk opgetrokken. Ook verschijnen er gebouwen met stenen fundamenteën. De aardewerkcomplexen van de rurale nederzettingen uit het onderzoeksgebied zijn goed vergelijkbaar met andere regio's in *Germania inferior*, wat wijst op de toenemende emancipatie van de rurale gemeenschappen in de provincie, waarbij een identiteit ontstaat die de eigen regio overstijgt. Dit proces wordt vermoedelijk aangejaagd door de toegenomen uitwisseling via het expanderende handels- en transportnetwerk, die leidt tot een toenemende welvaart in de noordwestelijke provincies van het Romeinse rijk. Ondanks het ontstaan van een provinciale groepsidentiteit worden in 250 de mijlpalen van Den Haag en Rijswijk opgericht in naam van de *Cananefates*. Deze mijlpalen geven aan dat binnen de grotere, provinciale identiteit ook de articulatie van de lokale, Cananefaatse identiteit nog steeds belangrijk was. De Cananefaatse gemeenschap is in de derde eeuw dus grotendeels geïntegreerd in de bredere provinciale samenleving, maar met behoud van de eigen groepsidentiteit.

De bewoning op de plattelandsnederzettingen breekt af rond 300, wellicht als gevolg van een bewuste bevolkingspolitiek vanuit de Romeinse overheid. Hiermee verdwijnt ook de gemeenschap van de *Cananefates*. In de (loop van de) eerste helft van de vierde eeuw worden enkele verlaten nederzettingen bezocht door groepen met een culturele achtergrond uit het kustgebied ten noorden van de Rijn. Het is echter duidelijk dat het hier om een nieuwe groep mensen gaat, waarbij continuïteit met de daaraan voorafgaande bewoning niet aangetoond kan worden. Tussen 350 en 450 zijn aanwijzingen voor bewoning in het onderzoeksgebied afwezig.

7.2 DE CANANEFATES

De Cananefaatsche gemeenschap is in essentie op Romeins initiatief tot stand gekomen. Dit geldt niet alleen voor de naam, maar ook voor de mogelijkheid van de bewoners zich onder Romeins-militaire controle in het onderzoeksgebied te vestigen. Hieruit mag worden afgeleid dat een zich ontwikkelende Cananefaatsche groepsidentiteit aan een Romeins referentiekader heeft gespiegeld; wellicht zelfs een Romeins-militair referentiekader. Dat neemt echter niet weg dat met een toegenomen interne uitwisseling van bijvoorbeeld huwelijkspartners en een vergelijkbare externe uitwisseling buiten het leger om en de daarmee gepaard gaande ceremoniële bijeenkomsten en rituele repertoires, een eigen dynamiek wat betreft de groepsidentiteit op gang zal zijn gekomen. De ontwikkeling van een eigen set symbolen en met elkaar gedeelde opvattingen over de omgang met de materiële wereld en de communale veranderingen die binnen de gemeenschap plaatsvonden, wijzen op een eigen ontwikkeling, maar steeds in verband met bredere sociaal-politieke en militaire ontwikkelingen binnen het Romeinse rijk. Ondanks de steeds verdere integratie in de provinciale samenleving bleef een Cananefaatsche groepsidentiteit gehandhaafd. De Cananefaatsche groep deelde de 'eigen' *civitas* ook met militaire en stedelijke gemeenschappen, maar ondanks de nabijheid van deze groepen zijn tot in de derde eeuw duidelijke verschillen waarneembaar tussen deze verschillende groepen. De rurale bevolking onderhield dus wel relaties met de andere gemeenschappen in het onderzoeksgebied, maar toch woonde men ook apart van elkaar.

7.3 DE CANANEFATSE CASESTUDY

In het Cananefaatsche gebied, een regio zonder een duidelijk ontwikkelde elite of centraal gezag en met een minimale mate van urbanisatie, zijn de consequenties van de incorporatie van rurale groepen in het Romeinse rijk optimaal te bestuderen. In deze regio hebben namelijk alle acties van het Romeinse gezag drastische gevolgen voor de daar aanwezige gemeenschappen. Deze gevolgen kunnen opgespoord worden door het bestuderen van archeologische vondsten en, in combinatie met de fijnmazige chronologische resolutie in het onderzoeksgebied, leiden tot gedetailleerde informatie over het functioneren van het Romeinse rijk, of het nu gaat om bevolkingspolitiek, militaire campagnes of urbanisatie. Opvallend genoeg bleek het 'Bataafse model' niet toepasbaar op het onderzoeksgebied. Dit geldt vermoedelijk ook voor andere grensregio's van het Romeinse rijk: zij volgden alle een eigen ontwikkeling. Het bestuderen van deze 'marginale grensgebieden', op basis van zorgvuldig verzamelde archeologische gegevens, kan op termijn de bouwstenen leveren tot daadwerkelijk inzicht in het functioneren van de Romeinse samenleving.

